

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

КОРУЦ У. З.,

кандидат юридичних наук,
начальник відділу міжнародних зв'язків
(Західноукраїнський національний
університет)

УДК 341.492.2

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.1.40>

**ВПЛИВ ПРАКТИКИ МІЖНАРОДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ТРИБУНАЛІВ
НА ВИЗНАЧЕННЯ ПРОПАГАНДИ ВІЙНИ ЯК МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ**

У статті досліджено, що Токійський трибунал, на відміну від Нюрнберзького, відбувся вже в умовах тієї судової практики міжнародного кримінального процесу, яка була запроваджена першим трибуналом, а також з урахуванням тих складів міжнародних злочинів, які були сформовані за його наслідками і вдосконалені протягом провадження в трибуналах та з огляду на систему міжнародних угод, протоколів, договорів, яка формувалася після Другої світової війни. В цьому ключова, але не єдина відмінність Токійського трибуналу.

Аргументовано позицію щодо існування двох наслідків еволюції системи міжнародного кримінального переслідування за злочини у сфері пропаганди війни:

- держави, визнаючи принципи міжнародного кримінального права, самостійно беруть на себе обов'язок ініціювати кримінальне переслідування за пропаганду війни, навіть якщо для цього існує потреба у залученні фахівців інших держав чи міжнародних інституцій;
- держави створюють та забезпечують функціонування спеціальних судових інституцій – міжнародних або спеціальних трибуналів, на яких відбувається покарання воєнних злочинів, скоєних в конкретній країні або посадовими особами цієї країни щодо інших держав.

Акцентовано увагу на практиці Міжнародних трибуналів щодо колишньої Югославії та Руанди, що мали важливе значення для становлення механізмів притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності та кваліфікації пропаганди війни як самостійного злочину.

Відзначено ключові аспекти досвіду вказаних міжнародних трибуналів для подальшого розвитку міжнародного кримінального права та процесу:

- обидва трибунали продемонстрували необхідність провадження кримінального слідства та переслідування щодо всіх учасників воєнних подій незалежності від того, хто саме переміг або хто був переможений у конфлікті;
- пропаганда війни розуміється і як сукупність дій щодо підбурювання до воєнних дій чи геноциду, і як прямі заклики щодо конкретних злочинних дій проти конкретних осіб, і як пропагування расової, національної чи ментальної домінації однієї народності, групи осіб на іншою;
- пропаганда війни визнається і як закінчений злочин, і як незакінчений злочин без прямих негативних суспільних наслідків, але при цьому у разі незакінченого злочину міжнародна практика розробила концепцію невідворотності та неможливості уникнення покарання.

Наголошено на тому, що практика міжнародних трибуналів повинна позбуватися традиційних процесів із притягнення до відповідальності за злочини скоєні виключно в умовах воєнного стану, тобто відкритої агресії однієї країни проти іншої. Міжнародні трибунали, а в умовах сьогодення існує необхідність запровадження таких спеціальних міжнародних судових інстанцій, навіть незважаючи на існування Міжнародного кримінального суду, повинні акцентувати увагу не стільки на умовах скоєння злочину, скільки на змісті діяння незалежно від того, на кого таке діяння поширюється, ким застосовується та в якій спосіб реалізується. Пропаганда війни є загальновизнаним злочином і не може применшуватися чи виключатися зі сфери судового розгляду у випадку, якщо діяння осіб кваліфікуються не як воєнні злочини чи злочини проти людства, а як діяння в процесі протікання внутрішньодержавного або гібридного конфлікту.

Ключові слова: міжнародний злочин, воєнні злочини, трибунал, Токійський воєнний трибунал, пропаганда, пропаганда війни.

Koruts U. Z. Influence of the international criminal tribunals practice on the definition of war propaganda as an international crime

The article examines that the Tokyo Tribunal, unlike the Nuremberg Tribunal, took place in the context of the jurisprudence of international criminal proceedings, which was introduced by the first tribunal, as well as including those components of international crimes that were formed as the result and improved during proceedings in tribunals in view of the system of international agreements, protocols, treaties, which was formed after the Second World War. This is a key, but not the only difference of the Tokyo Tribunal.

The position on the existence of two consequences of the system of international criminal prosecution for crimes evolution in the field of war propaganda is argued:

- states, recognizing the principles of international criminal law, undertake to initiate criminal prosecution for war propaganda, even if there is a need to involve specialists from other states or international institutions;
- states establish and ensure the functioning of special judicial institutions – international or special tribunals – in which war criminals committed in a particular country or by officials of that country in relation to other states are punished.

Emphasis is placed on the practice of the International Tribunals for the former Yugoslavia and Rwanda, which were important for the establishment of mechanisms for bringing to international criminal responsibility and the qualification of war propaganda as an independent crime.

The key aspects of the experience of these international tribunals for the further development of international criminal law and process are noted:

- both tribunals have demonstrated the need for criminal investigation and prosecution of all participants in hostilities, regardless of who won or who was defeated in the conflict;
- war propaganda is understood both as a set of actions to incite hostilities or genocide, and as direct calls for specific crimes against specific persons, and as the promotion of racial, national or mental domination of one nationality, group of persons on another;
- war propaganda is recognized both as a completed crime and as an unfinished crime without direct negative social consequences, but in the case of an unfinished crime, international practice has developed the concept of inevitability and the impossibility of avoiding punishment.

It is emphasized that the practice of international tribunals should get rid of the traditional processes of prosecuting crimes committed exclusively under martial law, ie open aggression of one country against another. International

tribunals, and today there is a need for such special international courts even in spite of the existence of the International Criminal Court, should focus not so much on the conditions of the crime as on the content of the act, regardless of who the act applies to or by whom it is applied and how it is implemented. Propaganda of war is a universally recognized crime and cannot be diminished or excluded from the scope of judicial proceedings if the actions of individuals are qualified not as martial crimes or crimes against humanity, but as acts in the course of an internal or hybrid conflict.

Key words: *international crime, war crimes, tribunal, Tokyo tribunal, propaganda, war propaganda.*

Актуальність теми. Нині воєнні трибунали стали звичним явищем в тому сенсі, що є формою найбільш ефективної реакції міжнародної спільноти на воєнні злочини, але їх поява стала результатом тривалого дискурсу після Другої світової війни у контексті застосування заходів міжнародно-правового забезпечення процесу притягнення до відповідальності воєнних злочинців, але до відповідальності, яка існувала на той момент та була об'єктивною з погляду міжнародного кримінального права.

Оскільки більшість із воєнних злочинів є кримінально-караними діяннями за законодавством майже всіх без виключення держав, то цілком логічно, що настання відповідальності є невідворотним об'єктивним фактом. Але основна цінність такого національного процесу не може зрівнятися із міжнародним, оскільки лише в умовах військового трибуналу як форми кримінального переслідування, визнаної більшістю країн світу, досягається чи не найголовніша мета покарання саме за воєнні злочини – публічна превентивність.

Метою статті є дослідження та аналіз практики Міжнародних кримінальних трибуналів на визначення пропаганди війни як міжнародного злочину.

Серед останніх праць, присвячених цій проблематиці, можна назвати роботи Н. Дрьоміна, Ф. Кірша, М. Шарфа, О. Чубінідзе, Х.-П. Коля, С. Ратнера, Б. Ференца, К. Томушата та інших.

Виклад основного матеріалу. Токійський трибунал, на відміну від Нюрнберзького, відбувався вже в умовах тієї судової практики міжнародного кримінального процесу, яка була запроваджена першим трибуналом, а також з урахуванням тих складів міжнародних злочинів, які були сформовані за його наслідками та вдосконалені протягом провадження в трибуналах та з огляду на систему міжнародних угод, протоколів, договорів, яка формувалася після Другої світової війни. В цьому ключова, але не єдина відмінність Токійського трибуналу. В ньому більш вагоме значення мала делегація США, оскільки саме США вважали себе переможцями над Японією. Метою американської дипломатії не було покарання заради покарання, вони дивилися значно ширше та прагматичніше на питання післявоєнного світоустрою і прагнули створити такі умови існування для Японії, які б закріпили примат американського національно-державного інтересу в Японії та всій повоєнній Азії.

Фактично США використовувало Токійський трибунал як елемент дипломатичної, економічної експансії, а тому характеру злочинів приділялася другорядна увага. Це створило передумови для більш активного розвитку позиції захисту, що дало змогу використати недоліки Нюрнберзького процесу та більшості воєнних злочинців уникнути покарання, на яке вони реально заслуговували, в тому числі і щодо пропаганди війни, яка в Японії мала яскраво виражений шовіністичний характер, утверджуючи панівне становище японської нації і тим самим виправдовуючи воєнні злочини потребами захоплення та підкорення країн і народів у національних інтересах Японії.

Такий мілітаризм, поєднаний із нацизмом, створив передумови, коли пропаганда війни вважалася не самостійним діянням, а лише засобом досягнення національних цілей в порушення принципу *erga omnes*. Разом із тим одразу двоє японських військових діячів були засуджені саме за дії, пов'язані із пропагандою війни: Т. Сіраторі та К. Хасімото. Обидва отримали реальні терміни ув'язнення та відбували покарання, а у вироку щодо цих осіб зазначається про те, що пропаганда війни та пропаганда геноциду, яка провадилася цими

особами, стали однією із ключових ланок японського мілітаризму та воєнних злочинів у відношенні населення Китаю та Південно-Східної Азії [1].

Фрагментарність та несистемність покарання за результатами Нюрнберзького та Токійського трибуналів підтверджується я тим фактом, що за їх результатами проголошені вирoki не підлягали оскарженню в жодний спосіб, що абсолютно не відповідає принципам судового розгляду справи. Крім того, і самі склади злочинів були кваліфіковані належним чином лише Лондонською конференцією, яка відбулася 8 серпня 1945 р., що свідчить про те, що обидва Трибунали відбувалися в умовах формування міжнародного кримінального права, а склади злочинів детермінувалися для потреб Трибуналів.

Разом із тим звертає на себе увагу той факт, що для формування такого складу злочину, як пропаганда війни, саме Нюрнберзький та в подальшому Токійський трибунали відіграли ключову роль. Так, спочатку, за результатами перших засідань Генеральної асамблеї ООН (далі – ГА ООН), відбувається засудження пропаганди війни як міжнародного кримінального злочину, про що видається спеціальна резолюція ГА ООН № 110 про «Заходи, які повинні бути прийняті проти пропаганди і розпалювачів нової війни», в якій «засуджується будь-яка форма пропаганди війни, що провадиться в будь-якій країні та має на меті або здатна створити або посилити ризики за загрози для глобального миру чи стати причиною акту агресії. ГА ООН пропонує Урядам усіх країн-членів створити відповідні механізми переслідування пропаганди війни в національних законодавствах» [2]. Ця Резолюція стає першим кроком на шляху легітимізації об'єктивного складу злочину проти людства у формі пропаганди війни. Після цього пропаганда війни визнається кримінально каранним діянням за міжнародним правом, навіть в умовах відсутності кримінального переслідування за неї в національному законодавстві.

Після завершення Нюрнберзького та Токійського трибуналів Комісія з міжнародного права при ООН завершила розроблення системи принципів міжнародного кримінального права, якими фактично визначалися нові для людства склади глобальних, анти суспільних злочинів проти миру, безпеки та людства загалом.

Пропаганда війни як окремий склад міжнародного злочину визначалася в Принципі VI Нюрнберзького трибуналу. Наявність легітимно визначеного поняття пропаганди війни, встановлення змісту такого протиправного караного діяння, а також визначення меж кримінального переслідування за його скоєння – все це у сукупності відтворило найголовніший принцип побудови всієї системи глобальної безпеки – невідворотність настання покарання за спеціальною процедурою, якою в свою чергу стали в подальшому міжнародні трибунали та спеціальні міжнародні трибунали.

Держави можуть виконувати своє зобов'язання розслідувати міжнародні злочини і здійснювати судові переслідування підозрюваних, засновуючи для цього міжнародні або змішані суди, «що знайшло відображення у військових статутах і настановах, внутрішньодержавному прецедентному праві і офіційних заявах» [3]. Ця концепція отримала назву міжнародної юрисдикції – підсудність справ деяких категорій не національним, а міжнародним судовим інстанціям. Деякою мірою вона є обмеженням суверенних прав кожної окремої держави. Для виведення будь-якої установи або справи з-під державної юрисдикції і звернення до міжнародної юрисдикції потрібна явно сформульована згода такої держави. Її різновидом є універсальна юрисдикція – право держав здійснювати кримінальну юрисдикцію, що базується виключно на правовій природі злочину безвідносно місця скоєння цього злочину, громадянства злочинця або жертви або будь-якого іншого зв'язку з державою, що здійснює таку юрисдикцію [4].

Правова основа юрисдикції заснованих на початку 90-х років минулого століття міжнародних кримінальних трибуналів *ad hoc* щодо колишньої Югославії та Руанди істотно відрізняється від юрисдикційних основ Нюрнберзького і Токійського трибуналів. Вона ґрунтується на компетенції Ради Безпеки відповідно до глави VII Статуту ООН. Створення трибуналів, які мають міжнародну кримінальну юрисдикцію *ad hoc*, стало специфічним примусовим заходом, що відповідає потребам ситуації, яка характеризується існуванням

загрози міжнародному миру і безпеці [5, с. 10–11]. Це свідчить про існування двох наслідків еволюції системи міжнародного кримінального переслідування за злочини у сфері пропаганди війни:

- держави, визнаючи принципи міжнародного кримінального права, самостійно беруть на себе обов'язок ініціювати кримінальне переслідування за пропаганду війни, навіть якщо для цього існує потреба у залученні фахівців інших держав чи міжнародних інституцій;
- держави створюють та забезпечують функціонування спеціальних судових інституцій – міжнародних або спеціальних трибуналів, на яких відбувається покарання воєнних злочинців, скоєних в конкретній країні або посадовими особами цієї країни щодо інших держав.

Створений механізм глобального засудження пропаганди війни перетворюється на інструмент кримінального переслідування та легітимізації покарання політичних та воєнних злочинців в умовах конкретної країни, що віддалено нагадує суд переможців над переможеними. Такими, наприклад, є Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне та особливі колегії по тяжких злочинах Східного Тимору. Обидва суди створені сумісно національними урядами вказаних країн та за участі ООН і стали важливими елементами переслідування воєнних та політичних посадовців країн за скоєні воєнні злочини та злочини проти людства. Переважна кількість засуджених в цих судах, а це понад 100 осіб, засуджені за геноцид та крайню форму дискримінації, але жоден не визнаний винним за пропаганду війни, оскільки ці спеціальні судові органи розглядали події не класичної війни, а так званої громадянської війни.

Якщо аналізувати вирок винесений за результатами Токійського трибуналу воєнним злочинцям, слід звернути увагу на те, що як така мета справедливої компенсації, встановлення системи стримування міжнародної злочинності так і не була реалізована, власне ніколи не розглядалися архітекторами трибуналу як самостійні цілі. Що стосується компенсації, то жодна жертва не отримала компенсації, а як міра покарання застосовувалися смертна кара та позбавлення волі. При цьому критично важливо, що Імператор Японії, єдина особа, яка в кінцевому рахунку відповідальна за будь-які злочини, був повністю захищений від судочинства. Стосовно нього було застосовано імунітет, що прямо порушували принципи, вироблені Нюрнберзьким процесом. Що стосується встановлення системи стримування міжнародної злочинності, то мілітаризм в Японії було подолано виключно через систему заборон утримувати наступальну зброю, велику армію, користуватися конкретними видами озброєнь. Натомість такі форми злочинів проти людства, як пропаганда війни, не отримали належної оцінки, не були визнані в якості деструктивних елементів та не заборонялися. Більше того, такий вид злочину було імплементовано в кримінальне право Японії лише після 1990-х років [6].

Значення цих спеціальних трибуналів, на жаль, є негативним з таких причин:

- по-перше, їх створення за участі ООН, але під головуванням суддів з національної судової системи багато в чому створило суперечку стосовно верховенства процесуального права: міжнародного кримінально-процесуального чи національного кримінально-процесуального. Неоднозначне вирішення цього питання створило передумови для застосування національного законодавства для покарання осіб, що притягаються до відповідальності, але у випадку відсутності в національному кримінальному праві такого складу злочину, як пропаганда війни, призведе до виправдання особи та уникнення нею кримінальної відповідальності;
- по-друге, ці суди, на відміну від класичних Нюрнберзького та Токійського трибуналів, мають певну структуру з апеляційними інстанціями. Апеляційні інстанції складаються переважно із суддів національних судових систем, а отже, можуть бути потенційно упередженими або існує ризик порушення ними принципу незалежності суду, що негативно впливає на формування міжнародної практики відхилення апеляційними палатами вироків судових інстанцій першого рівня. Цей недолік створює прецедент уникнення покарання за подібні злочини – скоєні не в умовах відкритої війни, а в умовах гібридної, громадянської війни – в подальшому;

– по-третє і головне, Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне та особливі колегії по тяжких злочинах Східного Тимору – це квазі-міжнародні трибунали, які стосуються внутрішніх конфліктів, так званих громадянських війн, тобто конфліктів у межах однієї країни, а тому засудженими в таких злочинах будуть воєнні та політичні посадовці саме тієї країни, в межах якої відбувається конфлікт. Останнє є надзвичайно актуальним та важливим для сучасної України, яка в умовах фактичної зовнішньої агресії з боку РФ все частіше та більше опиняється в межах риторики «громадянська війна», «громадянський конфлікт», «гібридна війна». Вочевидь така риторика запроваджується з єдиною метою – виключити в подальшому застосування до реально винних осіб – воєнного та політичного керівництва РФ – заходів міжнародного кримінального права та процесу, а саме притягнення їх до відповідальності в межах міжнародного трибуналу.

Що ж стосується практики відпрацювання притягнення до відповідальності в міжнародних трибуналах за пропаганду війни, то тут слід звернути увагу на Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії та Міжнародний кримінал щодо Руанди. Так, Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії має мандат Ради Безпеки ООН відповідно до Резолюції РБ ООН № 827, прийнятої 25.05.1993 року, чим, власне, він відрізняється від класичних міжнародних судів, які створюються за міжнародним договором [7]. Слід зауважити на тому, що «до заснування вказаного Міжнародного кримінального трибуналу покарання ймовірних воєнних злочинців, умови [для покарання] злочинів, закладені у Женевських конвенціях 1949 року, ніколи не застосовувалися. Сам же Трибунал мав більшу об'єктивність та неупередженість щодо воєнних злочинців, що було продемонстровано безпосередньо під час оголошення вироків. Його юрисдикція не обмежена судовим переслідуванням представників тільки якоїсь однієї сторони збройного конфлікту. Іншими словами, для нього не існує категорій «переможці» і «переможені», а тому вирокі були винесені стосовно представників всіх сторін конфлікту: сербів, хорватів і боснійських мусульман» [8]. Той факт, що Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії було розташовано в Гаазі, але розгляд справ мав територіальною юрисдикцією країни колишньої Югославії, які опинилися в стані війни або в умовах воєнного часу чи воєнної агресії, його висновки були неупередженими та мали більш високий рівень незалежності у порівнянні із національними судами, куди була спрямована низка кримінальних справ [9]. В цьому контексті доцільно дати оцінку і самому трибуналу, і тим наслідкам, до яких призвели наявні 14 вироків стосовно осіб, притягнутих до відповідальності саме за пропаганду війни. Найвизначнішим аспектом у цьому процесі стало існування однорідності застосування норм міжнародного кримінального права стосовно представників різних сторін конфлікту, що дало змогу розробити механізми притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності за пропаганду війни.

Так, О.Ю. Гуськова з цього приводу відзначає, що «створення такого міжнародного трибуналу, де одночасно обвинуваченими виступали і серби, і хорвати, і боснійці, і православні, і мусульмани, створило передумови для розроблення єдиної правозастосовної практики та сигналізує про бажання міжнародного співтовариства покарати тих, хто відхилився від прийнятних стандартів людської поведінки, принципів гуманізму та мирного співіснування. При визначенні покарання мета міжнародного співтовариства полягає не стільки у відплаті, компенсації чи сатисфакції, скільки у засудженні злочинної поведінки» [10, с. 204]. З цієї точки зору пропаганда війни як міжнародний кримінальний злочин уявляється доволі складною для кваліфікації, особливо в частині доведення настання суспільно небезпечних наслідків від тих дій, які проваджувала конкретна особа. Ці дії не мають прямого фізичного впливу на іншу особу і не завдають прямої майнової шкоди іншим особам, вони є закличками, способами поширення конкретних парадигм та концепцій, якими змінюється суспільна свідомість в такий спосіб, який дає змогу формувати конкретні негативні образи уявлення та модуси поведінки в свідомості осіб, що в подальшому трансформуються в конкретні агресивні, дискримінаційні дії, злочини вже третіх осіб по відношенню до того, хто проваджував пропагандистську діяльність.

Найбільш показовим та цінним з погляду притягнення до відповідальності за пропаганду війни є Міжнародний трибунал щодо Руанди. Цей спеціальний трибунал було створено на підставі Резолюцій РБ ООН № 955 від 08.11.1994 року (S/RES/955 (1994)); № 978 від 27.02.1995 року (S/RES/978 (1995)); № 1165 від 30.04.1998 року (S/RES/1165 (1998)). Причому остання Резолюція була прийнята вже з урахуванням положень проекту Римського статуту, прийнятого згодом у 1998 році. Цінність цього трибуналу розкривається через конкретизацію окремого напрямку кримінального переслідування осіб, які відповідали за пропаганду війни та геноциду, а також у жоден інший спосіб не були пов'язані із наслідками геноциду проти народу тутсі.

Під час конфлікту в Руанді пропаганда мала як посилюючий, так і стимулюючий ефект, що було зазначено у вирокі стосовно Ф. Нахімана, Ж.-Б. Барайягвіза, Х. Нгезе, Ж. Руджу, також відомого як «Медіа-суд». Останній, до речі, був підданим Бельгії, але стосовно нього було відкрито провадження та винесено вирок. З цього Д. Орендліхер зауважує, що вирок в цій справі є найважливішим рішенням щодо законів про заборону пропаганди війни в контексті міжнародного кримінального права після рішення Нюрнберзького трибуналу, оскільки в ньому максимально чітко виписано ті механізми кримінального доказування та переслідування, які дають змогу ідентифікувати та кваліфікувати діяння особи як кримінально карану пропаганду [11, с. 15–18]. Коротко зупиняючись на них, слід навести такі:

– всі засуджені були власниками та ведучими великих руандійських ЗМІ, зокрема газети «Кангуру» та «Вільне радіо і телебачення тисячі пагорбів» (Radio Télévision Libre des Mille Collines, RTLM), а Ж. Руджу – одним із головних його ведучих;

– всі засуджені вели передачі та публікували в ЗМІ статті, які містили відкриті заклики до геноциду народу тутсі. Зокрема, було доведено, що всі особи, які згадувалися вказаними особами поіменно, згодом стали жертвами геноциду урядових військ; після закликів та відкритих радіоефірів відбувалися погроми та відкрита агресія проти компактно проживаючих меншин тутсі.

Ф. Нахіман давав особисті вказівки журналістам RTLM щодо змісту передач та формулюванням конкретних закликів щодо геноциду народу тутсі.

Разом із тим RTLM мало статус урядового ЗМІ, тому цілком логічним вбачається висновок трибуналу, зроблений на підставі позиції захисту Ф. Нахімана стосовно того, що він лише провадив у життя ті злочинні вказівки, які надсилали йому як головному редактору. Системний аналіз положень вироку щодо Ф. Нахімана демонструє відсутність переконливих доказів умислу щодо геноциду проти тутсі в діях останнього. Апеляційна палата Міжнародного трибуналу щодо Руанди, виправдавши Ф. Нахімана за звинуваченням у пропаганді геноциду, відхилила докази Судової палати про зв'язок між трансляціями RTLM та актами геноциду щодо тутсі. Разом з тим Апеляційна палата засудила Ф. Нахімана за пряме та публічне підбурювання до скоєння геноциду як незакінченого злочину, який не потребує доказів причинного зв'язку [12]. Така позиція Міжнародного трибуналу лише утвердила верховенство, об'єктивність та загальноприйнятність міжнародного кримінального права, а також призначення всієї системи міжнародного кримінального переслідування, яке зводилося до демонстрації непорушності загальних принципів гуманізму, недискримінації та поваги і дотримання прав і свобод людини.

Висновки. Загалом Міжнародні трибунали щодо колишньої Югославії та Руанди мали важливе значення для становлення механізмів притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності та кваліфікації пропаганди війни як самостійного злочину. Продовжуючи практику Нюрнберзького та Токійського трибуналів, вказані вище два спеціальних трибунали стали прикладом єдності світової спільноти у засудженні злочинів проти людства та прав людини. Разом з тим слід відзначити і такі ключові аспекти досвіду вказаних міжнародних трибуналів для подальшого розвитку міжнародного кримінального права та процесу:

– обидва трибунали продемонстрували необхідність провадження кримінального слідства та переслідування щодо всіх учасників воєнних подій, незалежно від того, хто саме переміг або хто був переможений у конфлікті;

– пропаганда війни розуміється і як сукупність дій щодо підбурювання до воєнних дій чи геноциду, і як прямі заклики щодо конкретних злочинних дій проти конкретних осіб, і як пропагування расової, національної чи ментальної домінації однієї народності, групи осіб на іншою;

– пропаганда війни визнається і як закінчений злочин, і як незакінчений злочин без прямих негативних суспільних наслідків, але при цьому у випадку незакінченого злочину міжнародна практика розробила концепцію невідворотності та неможливості уникнення покарання.

Ми наголошуємо на тому, що практика міжнародних трибуналів повинна позбуватися традиційних процесів із притягнення до відповідальності за злочини скоєні виключно в умовах воєнного стану, тобто відкритої агресії однієї країни проти іншої. Міжнародні трибунали, а в умовах сьогодення існує необхідність запровадження таких спеціальних міжнародних судових інстанцій, навіть незважаючи на існування Міжнародного кримінального суду, повинні акцентувати увагу не стільки на умовах скоєння злочину, скільки на змісті діяння незалежно від того, на кого таке діяння поширюється, ким застосовується та в який спосіб реалізується. Пропаганда війни є загально визнаним злочином і не може применшуватися чи виключатися зі сфери судового розгляду у випадку, якщо діяння осіб кваліфікуються не як воєнні злочини чи злочини проти людства, а як діяння в процесі протікання внутрішньодержавного або гібридного конфлікту.

Таким чином, наведені вище міжнародні трибунали сприяли формуванню єдиної системи міжнародного кримінального права та процесу, логічним завершенням еволюції якого стало створення Міжнародного кримінального суду.

Список використаних джерел:

1. Judgment International Military Tribunal for the Far East: Chapter X. Verdicts. URL: <http://www.ibiblio.org/hyperwar/PTO/IMTFE/IMTFE-10.html>
2. Резолюція 110 (II) Генеральної Асамблеї ООН "Заходи, що повинні вживатися проти пропаганди та розпалювачів нової війни" ООН; Резолюція, Міжнародний документ від 03.11.1947. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_274
3. Shabes W.A. The UN international crime tribunals: the former Yugoslavia, Rwanda, Sierra Leone. London: Cambridge University Press. 2006. 250 p.
4. Чубінідзе О.О. Характеристика системи органів міжнародного кримінального правосуддя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 5. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2018/60.pdf
5. Дрьоміна Н.В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів: арэф. дис. к.ю.н. ; спеціальність 12.00.11. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2006. 13 с.
6. The Tokyo Trial and Beyond. URL: <https://web.archive.org/web/20080424043247/http://www.rolingfoundation.org/tokyo.htm>
7. Resolution (Security Council UN) № 827: S/RES/827 (1993) 25 May 1993. URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf
8. Чубінідзе О.О. Характеристика системи органів міжнародного кримінального правосуддя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 5. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2018/60.pdf
9. Хабриева Т.Я., Лебедев В.М. Правосудне в современном мире: монография. Москва: Норма, НИЦ Инфра-М, 2012. 704 с.
10. Гуськова Е. Ю. Международный трибунал по бывшей Югославии: деятельность, результаты, эффективность. Москва: Индик, 2012. 544 с
11. Orentlicher D. Criminalizing Hate Speech in the Crucible of Trial: Prosecutor v. Nahimana. *New England Journal of International and Comparative Law*. 2005. № 12. С. 11–27.
12. Decision on Confirmation of Charges, Lubanga Dyilo (ICC-01/04-01/06), Pre-Trial Chamber, 29 January 2007, at § 346. URL: <https://www.icc-cpi.int/pages/record.aspx?uri=266175>

